

UOT 33.012

AQRAR SFERADA İNNOVASIYALARIN SƏMƏRƏLİLİYİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN ƏSASLARI

¹KÖÇƏRLİ HİCRAN RAFİQ qızı

²SEYİDOVA SƏMİRƏ RASİM qızı

Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1- baş müəllim, 2- assistent

Semire Seyidova @ gmail.ru.

Açar sözlər: innovasiya, kənd təsərrüfatı, innovasiya siyasəti, texnoloji risklər, istehsal prosesi.

İnnovasiya fəaliyyəti müəyyən səmərəyə nail olmağı nəzərdə tutur. Bu səmərə onun cəmiyyət üçün faydalılığı və ətraf mühitə təsiri baxımından qiymətləndirilməlidir.

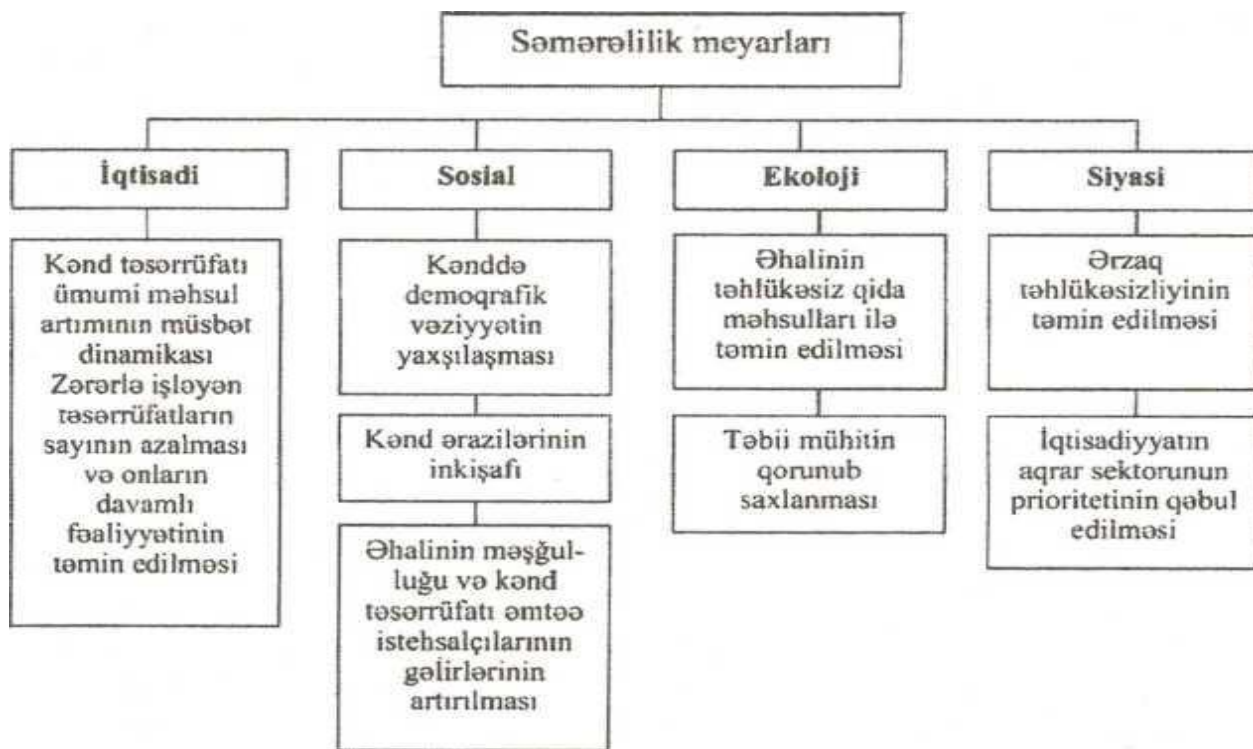
İnnovasiyanın mənimsənilməsinin səmərəliliyi mürəkkəb iqtisadi kateqoriya olub, təsərrüfat və sosial səmərəni, ekoloji gərginliyin azalmasını təmin edən prosesi, elmi-texniki və istehsal fəaliyyətinin nəticələrini özündə əks etdirir.

Kənd təsərrüfatı istehsalını, elmi təminat sisteminin, o cümlədən innovasiyanın mənimsənilməsi altsisteminin səmərəliliyi qarşılıqlı əlaqəli, qarşılıqlı asılı və qarşılıqlı təsirdə olan innovasiya prosesi amillərinin mürəkkəb məcmusu ilə müəyyən edilir. İqtisad elmi innovasiyaların mənimsənilməsinin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün hələ kifayət qədər etibarlı və universal metodlar yaratmamışdır. Bu sahənin elmi-texniki potensialı kifayət qədər şərti mənada - aqrar elmlə və əməkdaşların elmi təminatı ilə məşğul olanların sayına elm-tətbiq tədbirləri üçün sərf edilmiş maliyyə vəsaitlərini innovasiya layihələrinə investisiya qoyuluşlarının artımına əsasən təyin edilir. Elmi-texniki sahənin fəaliyyətinin nəticələri bu sahədə istehsal olunmuş və istehsala tətbiq edilmiş elmi məhsulların sayına, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal xərclərinə və əhalinin ərzaq məhsulları ilə təminatı dərəcəsinə əsasən qiymətləndirilir. İnformasiya resurslarının qiymətləndirilməsi üçün innovasiya fəaliyyətinin ümumi həcmində informasiya təminatı üçün xərclərin xüsusi çəkisi informasiya bölmələrinin işçilərinin sayı, informasiya işləri üçün istifadə edilən avadanlıqların dəyəri və gücü kimi göstəricilərlə yanaşı, mütəxəssislərin və ekspertlərin subyektiv rəyi və başqa dolay göstəricilərdən də istifadə edilə bilər. Səmərin hər hansı konkret qiymətini, səmərəliliyin vahid meyarını seçmək kifayət qədər problemlə məsələ hesab edilir. Hətta kənd təsərrüfatında ümumi məhsulun artımı, sahə üzrə ümumi iqtisadi göstəricilər kimi ümumiləşdirici meyarlar da elm amilinin istehsala təsirinin səmərəliliyini əks etdirən vahid meyar ola bilməz və indiyə qədər bu cür sistemlərin səmərəliliyinin təyin edilməsi metodikası barədə vahid fikir yoxdur. Belə hesab edilir ki, kənd təsərrüfatında elmi texniki dəyişikliklərin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün bir neçə meyardan istifadə edilməsi məqsədəuyğun olar. Hər biri ayrılıqda nəzərdən keçirilə biləcək bu meyarlar konkret və ya kompleks innovasiya dəyişikliyinə məqsəd və vəzifələrini əks etdirməklə ayrı-ayrı kəmiyyətlər və göstəricilər vasitəsilə ifadə edilə bilər (şəkil).

Məhsul istehsalının, müəssisənin, sahənin təsərrüfat fəaliyyətinin səmərəliliyi istehsal xərclərinə nisbətən daha yüksək nəticə əldə edilməsini nəzərdə tutan səmərin mövcud olması ilə xarakterizə edilən çoxamilli iqtisadi kateqoriyadır. Səmərilik təsərrüfatçılıq subyektlərinin fəaliyyətinin təbii, təşkilati, iqtisadi və sosial şəraitinin qarşılıqlı təsirini özündə əks etdirir və bu təsirin, prosesin və ya iqtisadi amilin səmərelili olmasını nəzərdə tutur.

Müasir kənd təsərrüfatı istehsal texnologiyaları ekoloji təhlükəsizliyi təmin etməklə nəzərdə tutulan məhsuldarlığa və iqtisadi səməreliliyə nail olmaq məqsədi ilə istehsal prosesinin idarə edilməsinə yönəlmiş texnoloji əməliyyatların kompleksidir.

Kənd təsərrüfatı istehsalında yaranmış iqtisadi vəziyyət onun elmi-texniki təchizatının yeniləşdirilməsi probleminin əhəmiyyətini artırmış və səmərəlilik kateqoriyasının bazar oriyentasiyası mövqeyindən yenidən dərk edilməsinə obyektiv zərurət yaratmışdır. Kənd təsərrüfatı istehsalının xüsusiyyətləri, onun təbii, texnoloji və sosial-iqtisadi mahiyyətinin mürəkkəbliyi texnoloji, iqtisadi, sosial və ekoloji səmərəliliyinin fərqləndirilməsini nəzərdə tutur.

Şəkil. Kənd təsərrüfatında elmi-texniki inkişafın səmərəliliyinin əsas meyarları

Texnoloji səmərəlilik mövcud resurslardan istifadə dərəcəsini nəzərdə tutur. Bazar münasibətləri şəraitində ən əhəmiyyətli olmasına şübhə qalmayan iqtisadi səmərəlilik istehsal münasibətlərinin reallaşdırılması dərəcəsi kimi başa düşülür. İqtisadi səmərəlilik müəyyən səmərə əldə edilməsi, istehsaldan alınan gəlirin istehsal xərclərindən geniş təkrar istehsalın baş verməsinə imkan verəcək dərəcədə çox olması ilə ifadə olunur. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində xalis iqtisadi səmərəlilik kateqoriyasına istehsal edilən məhsula tələbatı da aid etmək lazımdır, bu isə öz növbəsində məhsulun rəqabət qabiliyyətindən (onun vaxtında istehsal edilməsindən, qiymətindən və keyfiyyətindən) asılıdır. İqtisadi səmərəliliyə istehsal, kommertiya, maliyyə və institusional baxımdan yanaşmaq lazımdır. Sosial səmərəlilik həyat şəraitinin, sosial inkişaf dərəcəsinin yaxşılaşmasını nəzərdə tutur. Ekoloji səmərəlilik istehsalın məhsuldarlığını artırmaqla ekoloji şəraitin qorunub saxlanması (yaxşılaşdırılması), əhəlinin ekoloji baxımdan təhlükəsiz qida məhsulları ilə təmin edilməsi kimi nəzərdən keçirilir.

Kənd təsərrüfatı istehsalının daha da intensivləşdirilməsi, əkinçiliyin məhsuldarlığının artırılması cəhdləri, əlavə gəlir əldə etmək arzusu yanacaq və sürtkü materialları şək- lində enerji məsrəflərinin artmasından, mexanikləşdirmə vasitələrindən, gübrələrdən istifadə edilməsindən, torpağın münbitliyinin tükənməsindən, çirklənmədən və bunun nəticəsi olaraq ekoloji sistemin bərpası üçün çəkilən məsrəflərdən asılıdır. Ayrı-ayrı göstəricilər məsrəflərin məqsədəuyğunluğu və onların alınan məhsula ekvivalentliyi barədə vahid mənşərə yaranmasını təmin edə bilmir.

Nəzərə almaq lazımdır ki, sərbəst bazar sistemi şəraitində alınmış məhsulların qiymətləri və məsrəf elementləri sabit deyildir və buna görə daim tədqiqat aparılması tələb olunur.

Bununla əlaqədar istehsalın səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün dəyişikliklərə az məruz qalan metodika işlənilib hazırlanması zəruridir, başqa sözlə desək, elmi tədqiqat və təcrübi - konstruktor işlərinin nəticələrindən yeni texnika və texnologiyalardan, avadanlıq, preparatlar və digər inno- vasiya məhsullarından istifadə olunmasının səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi metodologiyasına da düzəlişlər edilməsi zəruridir.

Kənd təsərrüfatında innovasiyanın mənimsənilməsinin səmərəliliyini qiymətləndirmək üçün natural və dəyər göstəriciləri ilə səciyyəvi olan texnoloji; iqtisadi (maya dəyəri, rentabellik); sosial (əməkhaqqının artması, mexanikləşdir mə səviyyəsi); ekoloji (çirklənmə dərəcəsi) və energetik məsrəfləri əks etdirən energetik göstəricilər kompleksinin tətbiq edilməsi məqsədəuyğundur.

ƏDƏBİYYAT

1. Qasimov Ə. Aqrar - sənaye müəssisələrinin iqtisadiyyatı və idarə edilməsi. Bakı: Nurlan, 2005, 354 s.
2. Məmmədov C. Aqrar bölmədə maddi-texniki təminat və xidmət işinin təşkili. Bakı: Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2004, 530 s.

РЕЗЮМЕ

ОСНОВЫ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИННОВАЦИЙ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ

Кочарли Х.Р., Сейдова С.Р.

Ключевые слова: инновации, сельское хозяйство, инновационная политика, технологические риски, производственный процесс.

Развитие аграрного сектора как крупнейшей отрасли экономики служит существенной задачей в деле устранения зависимости азербайджанской экономики от нефтяного сектора. Для развития аграрной отрасли Азербайджанской Республики необходима ее переориентация на развитие инновационной направленности.

SUMMARY

THE BASIS OF EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF INNOVATION IN AGRARIAN SPHERE

Kocharli H.R., Seyidova S.R.

Key words: innovation, agriculture, innovation policy, technological risks, the manufacturing process.

The development of the agricultural sector as the largest sector of the economy is an essential task in removing dependence of Azerbaijani economy on the oil sector. For the development of the agrarian sector of the Azerbaijan Republic is needed reorientation of the industry in the development of innovative orientation.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	02.10.2018
	Son variant	17.12.2018